

Inhoud:

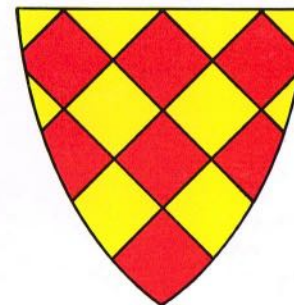
Het kasteelpark te Elsloo	1
De Grote Brandnetel, Urtica dioica	9
Een vreemde vangst	12
Een Urmondse kroniek (III)	14
Volkstelling 1796 (III), De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18 ^{de} eeuw	17
Kant en Kantklossen	25
Brikkebakkerij op Ondergenhuis te Stein	28
Uit de kerkkroniek van Elsloo (XI)	31

Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-streek, gevestigd te Stein.

Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs
Heirstraat 40,
6181 HM Elsloo
Tel: 046-371983

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

Juni 1993, nr 14

*Foto voorzijde: Het Theehuisje in het kasteelpark te Elsloo.
(tekening: Larissa Höller)*

Redactie:
Mr F. van der Bruggen (eindredacteur)
Dr. ir. A.A. Macco
P.H.A. van Os
H. Rouvroye
L.H. Schreurs
ISBN: 90-70692-18-x
ISSN: 0920-9107

Het Kasteelpark te Elsloo

P.H.A. v. Os, Sectie Geologie

De regelmatige bezoeker van het park zal het zeker niet ontgaan zijn, dat de laatste jaren park, kasteelboerderij, watermolen, hertenkamp, botanische tuin en tenniscomplex een grondige renovatie hebben ondergaan. Reeds in 1991 heeft het IVN in samenwerking met de Heemkundevereniging "Maasstreek" het plan opgevat na het gereed komen van diverse werken meer informatie aan de bezoekers te geven door het aanbrengen van plattegronden, tekst, foto's en kaarten.

Deze plannen en voorstellen zijn inmiddels grotendeels gerealiseerd. Zij kunnen worden samengevat in de volgende onderdelen:

1. een geschilderde plattegrond van het park en directe omgeving die is aangebracht bij de hoofdingang van het park.
2. informatie over park, natuurreservaat "Bunderbos", kasteelboerderij, botanische tuin en Maasvallei; deze informatie is aangebracht in het zgn "Theehuisje" en bestaat uit tekst, foto's, kaarten en tekeningen.
3. het plaatsen van een aantal typische Maasstenen afkomstig uit de Maasvallei in onze directe omgeving (Meers) geschonken en opgesteld door de fa. L'Ortye.
4. het aanleggen en beschrijven van een zgn "educatieve route" in het park waarin d.m.v. een plattegrond, bordjes met naam en beschrijving, de aandacht wordt gevestigd op bomen, kruiden, bronnen en andere natuurobjecten.

De zaken genoemd onder punt 1, 2, en 3 zijn op donderdag 8 april in hechte samenwerking van het IVN Elsloo en de Heemkundevereniging "Maasstreek" gerealiseerd. Alleen punt 4, het aanleggen en beschrijven van een educatieve route, zal enige maanden later gereed komen.

Daarnaast is op 9 mei jl. door de Culturele Werkgroep Stein o.a. door het park een permanente wandelroute aangelegd aan de hand van de gedichtenbundel: "Wandelen met de Muze" van Jack Jacobs.

Omdat de informatie in het "Theehuisje" een heldere samenvatting geeft van allerlei gegevens over kasteel, natuurreservaat, park, botanische tuin en Maasvallei is het interessant om de teksten die gebruikt zijn, in dit artikel te publiceren.

Het Natuurreservaat Bunderbos.

Het natuurreservaat Bunderbos, onder beheer van Staatsbosbeheer, is gelegen op en langs de oostelijke helling van de Maasvallei tussen Elsloo en

Bunde en op de noordelijke helling van de Geulvallei tussen Waterval en Bunde. Het omvat een ca. 140 ha groot gebied met prachtige hellingbossen, wandelroutes en vergezichten op de Maasvallei. Het hoogteverschil is op sommige punten in het gebied 60 tot 70 m.

Mede door een grote verscheidenheid aan grondsoorten (droog-nat; grind-zand-löss-klei; kalkarm-kalkrijk; humusarm- humus- rijk) is een reliëfrijk landschap ontstaan en heeft zich een rijk planten- en dierenleven ontwikkeld.

Het natuurreservaat is een waar eldorado voor de wandelaar en natuurliefhebber. Min of meer afzonderlijke delen van het natuurreservaat hebben van oudsher typerende namen zoals het "Lage Bos" of "Elsler Bos", "Hoge Bos" "Geuller Bos", "Armenbos", "Watervalderbos" enz.

Flora en Fauna.

Op enkele panelen zijn foto's aangebracht, enige regels tekst, van typerende planten en dieren, die te zien zijn in het natuurreservaat. Het is de bedoeling dat de onderwerpen periodiek vervangen worden.

Wat ie er te zien in het bos?

Eigenlijk teveel om in dit kort bestek op te sommen. We beperken ons dus tot een greep uit de grote verscheidenheid aan bodemsoorten, planten- en dierenwereld.

BOMEN en STRUIKEN:

zomereik, haagbeuk, iep, es, els, berk, wilde kers, knotwilg, hazelaar.

PLANTEN en BLOEMEN:

daslook, slanke sleutelbloem, bosanemoon, maretak, gele anemoon, vingerhelmbloem, herfsttijloos, eenbes, maarts viooltje, salomonszegel, gevlekte aronskelk, bitterzoet, reuzenpaardestaart.

VOGELS:

wielewaal, grote bonte specht, boomkruiper, fitis, pimpelmees, winterkoninkje, zanglijster, ransuil, vink, boomklever, roodborst, buizerd, torenvalk, waterhoen, ijsvogeltje, dodaars, zwartkop.

AMFIBIEËN:

grote watersalamander, gewone pad, bruine kikker, vuursalamander.

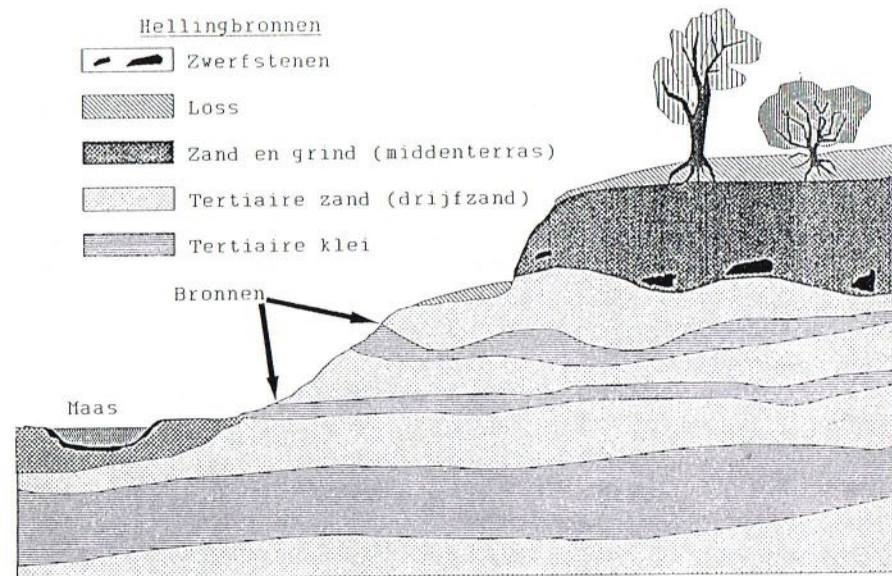
BODEM- en GEOLOGISCHE VERSCHIJNSELEN:

groenzand, zeeklei, kalksinter, zeeschelpjes, schuifsteentjes, de Breuk van Geulle, kalktrappen, holle wegen, drijfzand, hellingbronnen.

De vorming van het landschap.

In de informatie: -Het ontstaan van de Maasvallei- wordt verklaard hoe de rivier zich in de loop van honderdduizenden jaren een 60 à 70 m diepe vallei heeft uitgesneden. Vanaf de top van de hellingen van het natuurreservaat onderscheiden we de volgende grondsoorten: 1) löss; 2) zand en grind; 3) groenzand; 4) afwisselend zand- en kleilagen.

De löss is afgezet tijdens de laatste ijstijden, het zand en grind door de Maas en de onder 3) en 4) genoemde zand- en kleilagen zijn afgezet in een periode van 10 tot 40 miljoen jaar geleden, toen onze omgeving beurtelings land, zee of kustgebied was.

Door de steile hellingen was en is het natuurreservaat ongeschikt voor de landbouw en bleef daardoor een bosrijk gebied. Een van de meest typerende verschijnselen in het natuurreservaat zijn de hellingbronnetjes. De bronnetjes worden gevoed door het regen- en grondwater van het gebied ten oosten van de hellingen. Het water zakt en stroomt door de zand- en grindlagen tot op de kleilagen, die geen water doorlaten en die in de richting van het dal iets afhellen. Langs de hellingen, waar de lagen als het ware zijn afgesneden treedt het water in de vorm van bronnetjes naar buiten. Bij Elsloo ontspringen ze op een hoogte van ca. 55 m NAP; bij Bunde op ca. 85 m NAP. Omdat de bronnen, afhankelijk van de grondsoort waar het voedingswater doorstroomt,

kalkrijk (Elsloo) of kalkarm (Bunde) zijn, is mede hierdoor een gevarieerde plantenwereld ontstaan.

Het ontstaan van de Maasvallei.

Ca. 500.000 jaar geleden, gedurende een ijstijd, stroomde de "Oer-Maas" breed uitwaaiend over dit gebied. In de lente en zomer nam de rivier door het smelten van sneeuw en ijs grote watermassa's op uit het stroomgebied. Met het smeltwater werden klei, zand, grind en stenen uit de Ardennen en Noord-Frankrijk meegevoerd. Grote blokken gesteente van meters doorsnede dreven op ijsschotsen de rivier af en werden o.a. in Limburg gedeponneerd. In deze periode is het HOOGTERRAS afgezet, bestaande uit een pakket zand grind en stenen, dat nu nog metersdik ligt op de "Knap" bij Catsop en op de Mechelse Heide op een hoogte van 85 tot 100 m NAP.

In een warmere periode daarna, een tussenijstijd, vergelijkbaar met het klimaat van heden, sneed de Maas door haar eigen afzettingen en ruimde deze over een breed gebied weer op zodat een vallei, een dal ontstond. De insnijding werd mede veroorzaakt door het rijzen van de bodem t.g.v. de nawerking van de vorming van de Alpen.

In de daaropvolgende ijstijd herhaalde zich dit proces en werd het MIDDEN-TERRAS afgezet op een niveau van ca. 55 m NAP. Stein en ook een gedeelte van Elsloo ligt op dit Midenterras.

Daarna weer de vorming van een diepere vallei in de tussenijstijd.

In de laatste ijstijd ca. 70.000 tot 10.000 jaar geleden werd nog een grindpakket op een niveau van 35 à 40 m NAP afgezet, het LAAGTERRAS. Ook werden tijdens de laatste twee ijstijden door de westerstormen dikke pakketten zand en löss afgezet, waarbij het zand ten westen en de löss ten oosten van de Maas werd gedeponneerd. De rivierklei, die voornamelijk in het oostelijk gedeelte van het Maasdal aan de oppervlakte komt, is van recente datum en een gevolg van de vele overstromingen gedurende de laatste 5000 jaar.

Maasgesteenten.

De afzettingen van de Maas zoals grind en stenen zijn afkomstig uit haar stroomgebied in België en Noord-Frankrijk. Afgebrokkeld uit het gebergte door vorst, zon, wind, en regen wordt het gesteente door beekjes en zijrivieren naar de Maas en dan naar onze omgeving afgevoerd. Ruim 100 verschillende maasgesteenten zijn benoemd. Enkele bekende en veel voorkomende gesteenten zijn:

REVINIENKWARTSIET, een harde blauwgrijze steen, waarin dikwijls witte kwartsaders en goudkleurige pyrietkristallen te zien zijn.

NAAMSE STEEN, een grijze tot blauwzwarte kalksteen, die veel voorkomt als bouwsteen in oude gebouwen.

CONGLOMERATEN, deze soort waarin een grote verscheidenheid bestaat is gevormd uit afgeronde stenen en steentjes ingebed in een fijnkorrelig "cement" en lijkt enigszins op beton.

VUURSTEEN, een gesteente dat in velerlei vormen en afmetingen voorkomt. Meestal grijs of zwart van kleur. Door zijn hardheid (als staal) en zijn bewerkbaarheid werd vuursteen in de prehistorie veelvuldig gebruikt om er wapens en gebruiksartikelen van te maken.

DIABAAS, een prachtig groen gesteente.

GANGKWARTS, een witte tot geelwitte steen afkomstig uit de kwartsaders van allerlei gesteente.

Naast het "Theehuisje" zijn een aantal typische Maasgesteenten langs het pad opgesteld o.a.: Revinien-kwartsiet, afkomstig van de omgeving van Stavelot, ouderdom ca. 530 miljoen jaar; conglomeraat van Burnot, afkomstig van de omgeving van Burnot (Ardennen), ouderdom ca. 370 miljoen jaar; kalksteen of Naamse Steen, o.a. afkomstig van de omgeving van Freyer (Ardennen), enz.

Bij de meeste van deze stenen staat een bordje met daarop de naam, de oorsprong en de ouderdom van de steen in miljoenen jaren.

Ze zijn geschonken door fa. L'Ortye (zand- en grindexploitatie) en afkomstig uit de groeve in Meers.

Het Theehuisje (tekening: A. Duijsters)

Het Kasteel van Elsloo.

Toen Nicolaas Graaf d'Arberg in 1640 huwde met de erfdochter van Charles Graaf de Gavre, Heer van Elsloo, bleek het familiekasteel grotendeels door de rivier te zijn weggespoeld.

Dit vroegere kasteel, waarvan het restant bij lage stand van de Maas in de rivierbedding bij Elsloo nog zichtbaar is, werd waarschijnlijk gebouwd in de Middeleeuwen (ca. 1000 A.D.)

Het was een grote burcht, die door de zich steeds naar het oosten verplaatsende rivier reeds rond 1450 voor een deel werd vernield. Ook de toenmalige kerk van Elsloo en een aantal woningen in het Maasdal ondergingen dit lot.

Graaf Nicolaas betrok toen het panhuis, dat tot zijn bezittingen behoorde. Dit was de plaatselijke brouwerij gelegen aan de voet van de Maasberg op de plek waar zich nu het huidige "kasteel van Elsloo" bevindt. Hij verbouwde het pand tot een herenhuis en breidde het uit onder meer met bijgebouwen, waarin de reeds bestaande watermolen werd opgenomen.

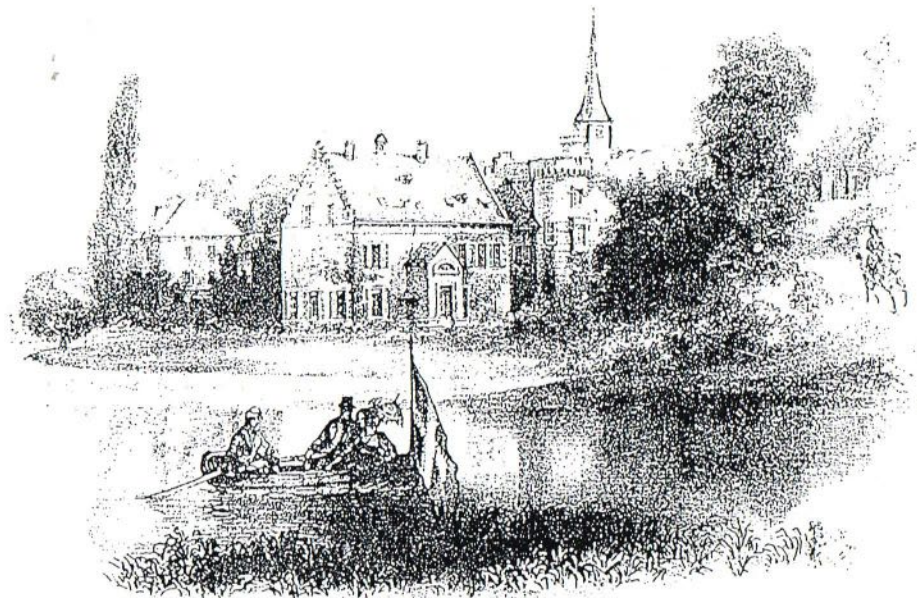
De erfgenamen van de laatste d'Arberg verkochten in 1818 het "kasteel" aan Charles Emile Graaf de Geloës, die door grondaankopen zijn eigendom uitbreidde en het park liet aanleggen. In 1885 werd het herenhuis door brand verwoest en niet meer herbouwd. De erfgenamen van de Geloës besloten de restanten, bijgebouwen, de molen en landerijen af te stoten.

In 1887 werd het geheel gekocht door H.L. Jurgens, mede-eigenaar van de gelijknamige margarinefabriek in Oss en een van de grondleggers van Unilever. Na het overlijden van H.L. Jurgens hielden de erven het landgoed in gemeenschappelijk bezit door vorming van de "NV. Theodora tot exploitatie van het Landgoed te Elsloo".

De gemeente Elsloo kocht in 1959 de aandelen van de erven Jurgens voor fl. 1.200.000. Mevrouw Dorine Verschure (1900-1987), kleindochter van H.L. Jurgens, verkocht haar aandelen, in dankbare herinnering aan de heerlijke zomervakanties op het landgoed, tegen een zo lage koers, dat van een schenking aan de bevolking kan worden gesproken. Zij werd dan ook tot ereburgeres van Elsloo benoemd. Ook draagt een plein in Elsloo haar naam. Het kasteel werd verbouwd tot hotel-restaurant. In 1976 werd het kasteel verkocht aan het Streekgewest Westelijke Mijnstreek, dat het in 1985 weer overdroeg aan de gemeente Stein.

Recentelijk zijn de gebouwen inclusief de prachtige oude watermolen gerestaureerd. Ook het kasteelpark heeft een grondige opknappbeurt ondergaan.

De tekening van het kasteel, in zijn volle glorie, geeft de situatie weer van voor de verwoesting van de oude kerk van Elsloo door een nachtelijk onweer in 1843.

Zicht op het kasteel van Elsloo, ca. 1830.

De Botanische Tuin Elsloo.

De botanische tuin is gelegen direct achter "Kasteel Elsloo" (nu in gebruik als hotel-restaurant), waar ook het verenigingslokaal van het I.V.N. is ondergebracht. De ingang van de tuin bevindt zich naast de kasteeltoren. De voormalige tuin was in eerste instantie sinds de vorige eeuw een Franse stijltuin.

In 1972 is het I.V.N. er begonnen met de aanleg van een kruiden-heemtuin, die in 1985 is veranderd in een botanische tuin. Er werden diverse plantmilieus aangelegd, zoals een krijthelling, een heide- en loofbosgedeelte, rotspartijen, 'n vijver en 'n moeras.

Door relaties van het I.V.N. met ruim 100 botanische tuinen over de gehele wereld, is men in het bezit gekomen van vele soorten zaden en planten.

Grotendeels uit eigen opkweek staan nu in deze tuin vele gewassen waaraan medicinale, folkloristische of magische waarde is toegeschreven. Een gedeelte van de tuin is ingericht als thematuin met als onderwerp: "Macht van de planten door de eeuwen heen". Middels dit thema tracht het IVN uitleg te geven over de grote verbondenheid van onze voorouders met de natuur, ontstaan door het duidelijk besef hoe afhankelijk zij waren van de natuur. Hierdoor hoopt men ook bij de bezoekers de bewustwording voor de natuur te bevorderen.

De tuin is voor het publiek toegankelijk van april tot 30 september, dagelijks van 9 tot 16 uur en op zon- en feestdagen van 14 tot 17 uur, zaterdags gesloten
Natuurwandeling kasteelpark Elsloo.

In deze natuurwandeling of natuurpad wordt de aandacht gericht op de flora, fauna en andere bijzonderheden in het park. Het een en ander is beschreven en samengevat in een bijzonder interessant boekje, dat als leidraad tijdens de wandeling moet worden gebruikt. Het wordt uitgegeven door het IVN Elsloo.

"Wandelen met de Muze".

Recent is een gedichtenroute uitgezet onder de titel: "Wandelen met de Muze".

De natuur en de historische rijkdommen in en rond Elsloo zijn bronnen van inspiratie voor de dichter/schrijver Jack Jacobs. Omdat de intentie van deze poëzie het best tot zijn recht komt op de plek van inspiratie, zijn de gedichten niet alleen in een boekje opgenomen, maar ook op arduinen zuiltjes langs de route geplaatst. Een uniek project in Nederland!

Het Terhager Pötje was zo'n (inspiratie)bron. Met toestemming van de dichter drukken wij het gedicht hierbij af.

Terwijl de geesten
van wasvrouwen van eens
nieuwsgierig om me heen
dwalen
zwijgen de vogels
een lang moment

bomen geven hier
hun wortels bloot

onverpoost
borrelt water uit de aarde
daalt verrukt neder
op het ritme ervan
dirigeer ik de spreekkoren
van de stilte.

x aangeboden aan onze burgemeester Mr. E.W.M. Meijer
vrijdag 20 juni 1993

De Grote Brandnetel, *Urtica dioica*.

A. Duijsters, Sectie Geologie.

Een plant, die niemand over het hoofd kan zien en waarmee iedereen wel eens in aanraking komt, is de brandnetel. Het is een echt "onkruid" en bovendien berucht als jeukverwekker.

Signalement: de grote brandnetel is een donkergroene plant die tot 1,50 m. hoog kan worden; zij is tweehuizig (d.w.z. mannelijke en vrouwelijke bloemen op verschillende planten) en bloeit vanaf de zomer tot in de herfst.

De horizontale wortelstok vertakt zich sterk, zodat de plant zich over een groot oppervlak kan uitbreiden. De bladeren zijn langwerpig, aan de rand grof maar niet diep gezaagd. In de bladoksels staan korte zijtakjes, de bloeiwijze is langer dan de bladsteel en hangt naar beneden.

Behalve de normale haren heeft de plant ook brandharen; dit zijn schuin afgetande cellen die zich op een voetstukje boven het blad of stengeloppervlak verheffen. Elk van deze cellen is

flesvormig met een breed onderstuk en een spitse punt. Als die wordt aangeraakt, breekt het volgens een voorgevormd breukvlak af, dan blijft een scherpe naald over die de huid van de aanraker doorboort. De onder spanning staande voet spuit nu met kracht zijn inhoud naar buiten. Het vocht bevat een histamine, dezelfde stof die ook bij sommige insectenbeten de jeuk veroorzaakt.

De grote brandnetel is het schoolvoorbeeld van een stikstofminnende plant. Hoe meer nitraat en fosfaat de grond bevat des te sterker breidt de plant zich uit, meestal ten koste van andere planten. Zij komt bijna overal voor, maar het liefst op matig vochtige en beschaduwde plaatsen.

De naam *Urtica* is afkomstig van het latijnse *urere*, wat branden betekent; *dioica* betekent tweehuizig. Het woord netel gaat terug op het oude Germaanse woord *nerri*, dat branden of jeuken betekent.

De mannelijke en vrouwelijke bloeiwijze en een topje van een brandhaar

Maar zo gewoon als de brandnetel zelf is, zoveel moois kan tussen zijn bladeren ontkiemen. De nachtegaal wordt meestal in een vochtig loofbos temidden van de brandnetels geboren. Ook voor de rupsen van enkele inheemse vlindersoorten is de brandnetel de exclusieve of voornaamste voedselplant. Daaronder vallen enkele opvallende dagvlinders zoals de Dagpauwoog, de Atalanta, de Kleine vos en het Landkaartje.

De mens en de brandnetel.

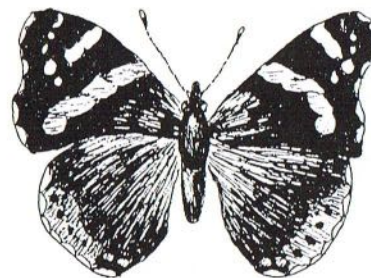
Ondanks het feit dat de brandnetel een lastig onkruid is, heeft de mens er volop gebruik van gemaakt en speelt de plant in veel legenden en verhalen een rol b.v. in het sprookje van H.C. Andersen : De wilde zwanen.

Op de eerste plaats is de brandnetel altijd gebruikt als voedsel. De brandnetel bevat een flinke hoeveelheid vitamine-C en mineralen als natrium, kalium, ijzer, magnesium, calcium en kiezelzuur. Voor al in het voorjaar is het eten van de plant goed als opkikkerkuur. Hiervoor moet men de topjes van jonge planten gebruiken. Gedroogde brandnetel kan als kruid in veel gerechten gebruikt worden; vers klaar maken als spinazie.

De brandnetel als textiel.

Bij archeologische vondsten in N. Europa zijn regelmatig brandnetelvezels aangetroffen (steen- en bronstijd). Hierdoor weten we dat toen al de mensen deze alom tegenwoordige plant gebruikten. Hoewel de brandnetel als grondstof voor textiel dus al oud is, heeft het nooit de omvang gekregen als b.v. vlas, wol of hennep. Meestal werd zij gebruikt bij gebrek aan andere vezels b.v. als lijkwade voor armen en als verbandgaas (o.a. nog in de 1e wereldoorlog).

In de middeleeuwen wordt de brandnetel het eerst in een Duits handschrift genoemd als grondstof voor "nettelduk". Van de 15de tot de 17de eeuw werden in Duitsland de hoge sluierachtige mutsen van fijn neteldoek gemaakt. In

De Atalanta

De manier om van brandnetels garen te maken gebeurt op de zelfde wijze waarop van vlas linnen gemaakt wordt. De methode komt neer op het schoonmaken van de stengels en het laten rotten op het veld of in water om de houtachtige delen van de stengel te verwijderen. Dit doet men dan door erop te kloppen of ze te pletten. Dan worden de vezels nog eens uitgekamd en ze kunnen worden gesponnen, gebleekt en geweven.

Brandnetels kunnen ook als verfstof gebruikt worden en leveren dan kleuren op van lichtgeel tot goudbruin en olijfgroen.

De brandnetel in legendes.

In legendes wordt de brandnetel meestal als een duivelse plant beschouwd, maar zij werd ook gebruikt om de duivel te bezweren. Hiervoor gebruikte men de brandnetel samen met andere kruiden zoals alant, koninginnekruid, lieve vrouwebedstro, bitterzoet, valeriaan, bijvoet en boerenwormkruid.

Men hing een bosje van deze kruiden op diverse plaatsen in huis en in de stallen. Bij de Germanen was de brandnetel een heilige plant gewijd aan de dondergod Donar, ook de naam donnernetel (dondernetel) duidt op de relatie tussen brandnetel en onweer. Men dacht namelijk dat de brandnetel bliksem-inslagen aantrok.

Een veelzijdige plant en de moeite van het bekijken waard, die brandnetel.

Literatuur:

1. *Nederlandse oecologische flora, deel 1.*
2. *H. Klein: Planten en hun namen.*
3. *Handwerken zonder grenzen nr.8, 1978.*
4. *Plantenharen van J.W.G. Pfeiffer, 1992.*

Tekeningen: A. Duijsters.

Een vreemde vangst

L.H. Schreurs, Sectie Geschiedenis en Genealogie

Sjaak S. en Frans S. gingen vaak vissen in het Julianakanaal. De buurjongen van Sjaak nl. Sjefke A. hoorde dikwijls verhalen over de grote hoeveelheden vis die Frans en Sjaak vingen.

Op zekere dag vroeg Sjefke aan Sjaak of hij ook eens mee mocht gaan vissen. "Wat mij betreft", zei Sjaak "geen probleem, maar je moet wel thuis vragen of je mee mag". Sjefke ging naar huis en vroeg aan zijn vader: "Mag ik met Sjaak en Frans gaan vissen?". Zijn vader zei: "Luister eens hier jongen, je kunt niet zwemmen en als je in het kanaal valt, dan verdrink je ook nog en dat wil ik niet op mijn geweten hebben". Na weken van zeuren om toch mee te kunnen gaan, ging zijn vader door de knieën en gaf aan Sjefke toestemming.

Sjefke was dolblij en ging direct het goede nieuws aan Sjaak en Frans vertellen. Er werd afgesproken, dat men komende vrijdag gezamenlijk zou gaan vissen.

Frans en Sjaak zouden voor Sjefke een hengel in gereedheid brengen. Omdat men van plan was om de hele dag weg te blijven, moesten ze boterhammen meenemen en als goede katholieken in die tijd werd er op vrijdag geen vlees gegeten; men moest maar vervangend beleg nemen. Sjaak had een hekel aan kaas op zijn boterhammen, hij zocht een alternatief, hij ging naar de viswinkel van Boutje op de Stationsstraat en kocht er 2 bokkingen en deed deze bij zijn boterhammen.

Vrijdag 8 uur werd gezamenlijk vertrokken richting kanaal. Ze fietsten naar Geulle en ter hoogte van de Kromme Diek aangekomen besloten ze hier te gaan vissen. De fietsen werden tegen de liguster-heg gezet en men ging voorzichtig de dijk af tot aan de waterkant. Ze begonnen de hengels in gereedheid te brengen en weldra waren ze met zijn drieën aan het vissen. Over de dijk fietsten en wandelden veel mensen, die bleven staan kijken of er ook wat gevangen werd. Na verloop van tijd roept Sjefke tegen Frans: "Ik moet plassen". Frans roept op Sjefke: "Me nondeduij, pis toch in het kanaal". Sjefke draaide zich om en zag toen boven op de dijk mensen staan; nu durfde hij zeker niet in het kanaal te plassen.

Hij kroop de dijk op en wrong zich door de liguster-heg heen en ging met zijn gezicht richting kanaal staan, want dan kon hij over de heg kijken of hij beet had en begon met plassen. Maar tijdens het plassen zakte hij langzaam aan de andere kant van de dijk af en verdween uit 't zicht.

Voordat Sjefke goed en wel achter de heg verdwenen was, riep Sjaak tegen Frans: "hel pak de geart"; Frans haalde de hengel in, Sjaak pakte een bokking, hing deze vakkundig aan de haak en Frans gooide weer in en riep: "Sjef ich gluef dats te beet hubs".

Bij het horen van 'beet' wrong Sjefke zich door de heg; hij had zelfs geen tijd om zijn gulp behoorlijk dicht te doen. Nu moest hij de dijk weer af om bij zijn hengel te komen, doch hij was zo gehaast, dat hij uitgleed, op zijn achterwerk de dijk afschoof en op het nippertje aan de waterkant stil kwam. Van de schrik bekomen greep hij nu de hengel, haalde op en jawel hoor, daar zat wel degelijk een vis aan, doch deze was wel erg vreemd van kleur. Sjefke bekeek de vis zonder een spier te vertrekken, keek nu naar links en rechts, ja zelfs naar boven en sprak toen: "Dat er vis in het kanaal zat, dat wis ik allang, maar dat er auch nog bukkummen in zitten, dat heb ik nooit geweten"

De mensen die boven op de dijk dit tafereel aanschouwden, schaterden het uit.

Verteld door Frans Schreurs te Elsloo.

Een Urmondse kroniek (III)

H. Strijkers

1804 tusschen den 17 en 18 april is alhier in of buiten Urmendt de Capelle bestolen. het Cleetjen van onze L: Vrouwe, 2 silvere Croontjens en Septer messen en kersen

1804 den 24 april is onsen heer pastor de krahe die nu bijnaer 32 jaar de pastorie bedient heeft wederom door ordre der franssen en den bisschop tot aaken, op nieuws ingeset door den Cantons pastor van Sittard, en den heer pastor van berg sebastiaan Barron en Joannes hermanus bergmans beijde als getuijgen

1805 den 4 febrj beginnen te doijen en des avonts te regenen, waardoor den sneeuw gesmolten en een sterke vloed uijt den wel langhs ons huijs den harweg uijtgedreven ruijm 4 voeten diep en den 5 naermiddag soo erg dat met mist en stroij het gevaer van onsen gevel om te vallen niet te keeren en was soo dat het waater achter het mist en stroij en daer onder sich door starck tot onder den voetpad of weg langs den gevel, soo dat den weg, wel twee voet langs den gevel en noch veel van der inviel, soo dat het gevaar oogenschijnlijk daer was, waer op peiter houtissen met hulp van Joannes Krambrijkers den inbruck van het water (dat diep achter mist en stroij door den gront onder een weg sich doorgemijnt hebbende) gevonden hebbende het gat met geweld gestopt en soo ver moegelijk toegemaect hebbende dat het water nu over den gront moest loopen

1805 den 18 meert des avonts is onsen heer pastor Melchior de Krahe, naaer een lange onpasselijkheid des avonts overleeden

1805 den 6 Julij op St. Leonardus dag naermiddag is Sebastiaen Baron alhier als pastor ingeset met een groote solemniteit

1806 is den soomer geen groote hitte geweest doch de fruchten droog ingekoomen, den herfst redelijk nat en sonder vrost, en heeft doch ontrent het laest van 9-bris (=november) of begin van x-bris (=december) groot water geweest, het water sonder vrost weg gegaen en het weer redelijk warm en soo gebleven soo dat wij een warme kersmisse gehad hebben en soo continueert tot den 8 of 9 Jaarij

1807 daen wat beginnen te vriesen sonder groote coude en wint den 11 es avonts wint en dooy weer den 13 es avonts snee en hagel en es morgens gevoren en also open weer sonder merckelijcke koude tot den 16 en 17 febrj, doen een weijnig 's nachts gevoren die nacht daerop niet, doen weder gestorm en snee waerop een seer droogen soomer gevolgt is en heet den 7 Juni op zondag naemid een Swaar donder weer met Stercken regen en vier weken darnaer noch eens wat gerekent en zedert verscheijden mael donder en goede apperentie maer luttel gevallen alsoo geen vooraegte voor de beesten en alle Soomer fruchten slegt

1807 den 11 9-bris is philips de azzevedo in Stein overleeden en den 16 dito de diensten gedaen

1808 den 20 meert sijnde aschdag hebben sij de kinder te weeten Johannes en Lambertus de pocken laet enten en den 10 dito is den operator hier geweest en dese dae noch wat ontstoken en daervoor moeten betaelen een fr. croon. in begon van meert een Coppel kat vader laeten maeken bij mattijs van der Eijcken op natten hoven en costen 3 bbn Croonen den 9 meert een nieuw touwe op de horlogie gemaect.

1811 den 22 meij op den 3 den Crujdsdag soo een geweldigen haagel gevallen en soo dick als duiven Eijer en grooter dat in de hoven salade en boonen zijn in stucken geslaagen en of differente plaetsen het koren saet en andere geheel verslaagen het freuij van de boomen

1811 in 7bris (=september) en 8bris (=october) heeft sich een commeet sterre verthoont en zij quaam ontrent noordwesten ten voorschijn, en daelden naer het noorden toe men con de Sterre weynich zijn (zien) ofse groot of klein was, maer de straelen waren lanck en breijd in form van een roede of birken roede de Straalen oft roede wijst naer het suijd oosten

1811 den 16 8bris is mijnen neef Peter Schillemans tot Zierickzee overleeden den 4 9bris alhier den doodtbief ontfangen en den 11 dito beantwoordt.

1811 den 6 9bris een nieuwen backoven laeten maeken door Jan Claessen en knecht uijt den maesbant, en aen arbeitloon 36 st. Luux betael, sonder overknecht kalck en leem, 500 brickken en 33 beleg stuxen

1811 de 1 xbris zondag hadden pastor S. Baron en den meier met den kerkenraad een nieuwe Custer in de kerck om de misse te singen maer onsen ouden Custer Joannes Hendricx op St: Andries in het jaer 1740 van de gemeindenaren en pastor Loosen de Custerij gegeven is en deselve 71 Jaeren loffelijck bedient heeft, is nu door dese nieuwe regieringe door gewelt van de franse wet, tegen wil en danck van de geheele gemeinten afgestelt, en den narvolgende Sondag maer een Leesende misse gedaen en naermid-dag in plaatse van vesper op onse Lieve vrouw ontfangenisse maer den roosenkrans gebidt, den 11 dito heeft den nieuwen custor het Jaargetij voor frenck broeren en den 12 voor maria lemmens alleen gesongen

1812 in begin van april 2 dagen geregend en snee waerop groot water gevolght is den 7 en 8 dito op het hooghsten de gehele bemde onder water, en de geheelen Steinder dijk onder

1812 den 24 meij andries franssen naer Aken om soldaat te zijn onder de franssen

1812 den 24 juni op St Joannes baptisten dag effens naer middag donder met Sterken hagel en Coude
den 29 dito is andries franssen 's morgens van hier vertrocken naer den haag
den 2 Julij onse Lieve Vrouwe Visitatie Cout en oock regen den 3 hetselve
den 3 Julij een wonder geval in den Coystal de 2 Coyen en een rent (=rund) wilden niet een de Cribbe, hebben achterwert gelooopen en geslaagen en met de pooten geschut, het was net of wat quaats in den Stal was, en naer wijwaater geworpen te hebben met het teeken des H: Cruijs en St. Joannes Evangelie gebidt te hebben id doch den stil stand geworden niemant heeft oyt sulcx gesien.

Wordt vervolgd...

Volkstelling 1796 (III)

De inwoners van Elsloo aan het einde van de 18de eeuw

F.J.M. Timmers, Sectie Geschiedenis en Genealogie

Aanvulling:

Als commentaar op noot 6 van de vorige aflevering werd mij door Eddy Erkens meegedeeld, dat ook in de vorige eeuw er een Gerard (Graadje) Beckers woonde in het huis naast de trapopgang naar de kerk (thans Dorpstraat 1). Hierdoor is het niet duidelijk of het gezegde "Dea geit de hinne van Geerke voore" nu één of twee eeuwen oud is. Mijn dank hiervoor.

Nadat in de vorige aflevering de inwoners van de kom van Elsloo werden gepubliceerd volgen thans de inwoners van Meers en ook nu weer letterlijk, inclusief de schrijffouten, die vooral in de namen voorkomen!

Nr. Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kinderen onder 12 j.
74. Marten Beckers	30	kurver (mandemaker)	4
Elisabet Kleermans	30		
75. Maties Klermans	28	ackerman (landbouwer)	
Barbara Beckers	27		2
76. Geraerd Op den Kamp	28	kurver	1
Maria Catrin. Smets	41		
77. Wed. Megtildes Wouters	55	arm	0
Matthijs Loghs	14		
Anna Catha. Loghs	21		
78. Matties van Mulken	40	ackerman	0
Herman v. Mulken	30	ackerman	0
Elisabeth v. Mulken	17		
Joanna Cath. Gijsen	19	meijt	0
79. Wed. Magaret Wouters ¹	53		
Henderik Wouters	24	kurver	0
Hermanus Wouters	17	kurver	0
80. Mathijs Winen	38	wolspender (wolspinner)	3
Getrud. Vonken	48		
81. Peter Paumen	82	arm	0
Ida van Mulken	73		0

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.
82.	Wed. Maria v. Mulken ²	70	ackermansen (boerin)	0	87.	Peter Vrancken	45	visser	1
	Hendrick Claesen	42				Maria Cathr. Raer	48		0
	J. Wilhem Claesen	27		2		Wilhem Vranken	17		0
	Anna Claesen	30		0	88.	Wed. Cathr. van Raer ⁵	30	arm	2
83.	Wed. Maria Penders ³	61	spenderse (spinster)	0		Wilhem Aerts	17	korver	0
	Sibila Coenen	17	dienstmeelijt	0	89.	Henricus Winen	70		0
	Joan Smets	71	kurver	0		Dirck Winen	32	korver	0
84.	Cathrin Smets ⁴	46	dochter (sic!)	1		Maria Anna Claesen	41		0
85.	Matthijs Claesen	50	ackerman	2	90.	Barbara Winen	13		0
	Cathr. Jansen	50		0		Matthijs Smets	45	korver	1
	Henderk Claesen	22				Joan Jansen	20		1
	Mar. Catr. Claesen	19				Matthijs Jansen	18		0
	Odilia Claesen	17				Peter Jansen	17		0
86.	Peter Vranken	50	veerman	1	91.	Soffia Jansen	23		0
	Cathrin Paumen	54				Joannes Martens	50	ackerman	1
	Barbara Vranken	25				Claes van Mulken	41		1
	Maria Vranken	14		0		Francus	26		0
						Maria Ida van Mulken	22		0
						Joan Martens	14		0

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.
92.	Claes Routen (Rutten)	60	korver	3	98.	Teodores Jansen	38		0
	Christiaan Vaesen	30	daglonder	0		Maria Dassen	39		0
	Anna Rutten	20			99.	Mattus Jansen	40	korver	2
	Megel Rutten	25		0		Ida Rutten	40		0
93.	Lendert Vranken	55	daglonder	3		Joannes Jansen	13		0
	Geterud Houben	58		0	100.	Henderik Winnen	45	korver	2
	Laurens Rutten	40	kurver	4		Petrolea Smets	43		0
	Leen Vrancken ⁶	25		0		Herman Winnen ⁸	24		0
94.	Barbara Penders	55		0	101.	Jaacop Claesen	67	ackerman	1
	Peter Vrancken	24	korver	1		Cornelia Schurs	58		0
	Joann. Cath. Vrancken	29			0		Henderik Claesen	31	
	Anna Vrancken ⁷	23		0		Geraerd Claesen	25		
95.	Marten Nelissen ⁷	40	snijder (kleermaker)	4	102.	Marten Martens ⁹	60		1
	Anna Lucas	30		0		Hend. Martens	21		0
	Anna op den Kamp	50		0		Agnes Martens	15		
96.	Lambert Vrancken	60	ackerman	4	103.	Peter Wienen	31		1
	Anna Catrin Vranken	32				Sibilla Rutten ¹⁰	32		1
97.	Mateus van Mulken	38	brouer (bierbrouwer)	4	104.	Dirk Jansen ¹⁰	30		1
						Anna Maria Damen	29		0
	Maria Smets	38		0	105.	Joannes Peters	30		3
						Ida van Mulken	29		0

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.
	Anna Peters	14			111.	Lendert Smets	35	visser	2
	Dores Coumans	23	knecht			Joanna Jansen	26		2
106.	Wed. Rutten	55	spenseuse (spinster)	0	112.	Wed. Maria Coumans ¹³	55	spenseuse	0
						Dores Smets	23	timmerman	
	Maria Rutten	25		0		Anna Maria Smets	21		
	Peter Jansen	16	knecht	0	113.	Joannes Coumans	18	korver	
107.	Henderik Beckers	40	kurver	0		Mari Coumans	26		
	Maria Meijs	50		0		Elisabeth Coumans ¹⁴	13		
	Sophija Beckers	16		0	114.	Wilhem Egenatius ¹⁴	55	schonlapper	
108.	Peter van Mulken ¹¹	50		0		J. Willem v. Mulken	41		
	Elisabeth Peters	32		1		Joanna Igenatius	38		
	Margreta Martens	60		0	115.	Joannes van Mulken	55	lindriver ¹⁵	3
	Dirck van Mulken	13		0		Maria Elisabeth Peters	50		0
	Migael Jansen	18	knecht	0		Maria van Mulken	18		
109.	Wilhem d. Voe ¹²	38	kurver	4		Magret van Mulken	16		
	Christina Schrus	32		0		Maria Anna v. Mulken	14		
	Catrina Schrus	44	spenseuse (spinster)	0	116.	Christiaan v. Mulken	40	kurver	
						Cornelia Smets	24		
110.	Peter Beckers	50	korver	0	117.	Coen van Mulken	40		0
	Barbara Beckers	25	spenseuse	0		Elisabeth Beckers	30		0

Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.	Nr.	Namen inwoners boven 12 jaar	Lft.	Staat of beroep	Kind. < 12 j.
118.	Dirk Meeijs	50	kurver	0	125.	Henderik Peters	30	ackerman	4
	Geterud Wouter	28		4		Anna van Mulken	25		
	Jan Meijs	15				Coen Schepers	15	dienstknecht	1
119.	Marten Smets	24	timmerman	1	126.	Matheus van Mulken	41	kurver	0
	Sophia Claesen	19	spenseuse	0		Ida Vrancken	32		4
120.	Geteru op den Ord ¹⁶	58	arm	2		Anna Daemen	22		
	Maria Fransen ¹⁷	20	arm	0	127.	J. Wilhem Matthijs	27	korver	3
121.	Hermen Vranken ¹⁷	55		0	128.	Jacop Aerts	50		3
	Elisabeth Houben	60	spenseuse	0		Cornelia Winnen	52		
	Dores Smets	38	timmerman	3	129.	Cornelia Beckers	20	korver	5
	Henderin Vranken	30		0		Claes van Mulken	25		
122.	Jan Paulussen	40	weever		130.	Elisabeth Vrancken	24	kurver	3
	Maria Lemmes	41				Jan Jansen	43		2
	Peter Paulissen	20				Cornelia Frederix	48		
	Laurens Paulissen	15				Peter Jansen	14		
123.	Wed. Heijnen	50	arm			Anna Jansen	18		
	Ida Heijen	16			131.	Maria Cath. Claesen ¹⁸	51		
	Berbera Heijen	20				Geterud Panhuysen	20	arm	
124.	Joannes Rutten	45			132.	Henderik Houben ¹⁹	34		4
	Barbara Bovens	43		0		Maria Anna Wilkens	55	arm	
	Peter Rutten	17				Joanna Houben	16		1
	Cornelia Rutten	13				Fransus Cobelen	30		3
						Isabela Coenen	20		

Tot zover de inwoners van Meers in 1796.

Noten:

1. Deze weduwe heette eigenlijk Margaretha Wijnen en was afkomstig uit Stein. Zij huwde op 7 oktober 1770 met Mathias Wouters. Twee kinderen woonden in 1796 nog bij haar thuis. Zij stierf op 27 oktober 1803.
2. Maria van Mulken was op 30 januari 1752 gehuwd met Joannes Claesen (Claessens). Het echtpaar had acht kinderen, waarvan er tijdens de telling nog drie thuis op de boerderij woonden. Zij stierf op 7 mei 1803.
3. Maria Penders was de weduwe van Gerardus Coenen, waarmee ze op 10 oktober 1751 was gehuwd. Haar dienstmeid Sebilla Coenen was de dochter van Petrus Coenen en Isabella Janssen en vermoedelijk een nichtje.
4. Catharina Smets (Smeets), die bij haar vader woonde, was waarschijnlijk de ongehuwde moeder van het kind dat achter haar naam vermeld staat.
5. Maria Catharina van Raer (Ray ?) was weduwe van Laurentius Aerts waarmee zij op 16 juni 1772 trouwde. Het echtpaar kreeg zes kinderen, waarvan er nog drie thuis woonden in 1796.
6. Helena Vrancken was gehuwd met de vijftien jaar oudere Laurentius Rutten. Het echtpaar woonde in bij haar ouders.
7. De kleermaker Martinus Nelissen was afkomstig uit Urmond en was op 18 februari 1787 gehuwd met de tien jaar jongere Anna Lucas. Het echtpaar kreeg vijf kinderen, waarvan de jongste geboren werd in 1800. De inwonende schoonmoeder Anna op den Kamp huwde op 25 januari 1763 met Arnoldus Lucas, die echter in 1796 reeds was overleden.
8. Het veertien jaar in leeftijd verschillende echtpaar Herman Winnen (Wijnen) en Mechtildis Peters was bij de telling bijna één jaar getrouwd en woonde in bij zijn ouders. Overigens was Herman de oudste van hun negen kinderen.
9. Martinus Martens was weduwnaar van de uit Beek afkomstige naamgenote Sibilla Martens. Zij was vijf jaar eerder gestorven op 27 juni 1791. Drie van hun kinderen woonden nog thuis.
10. Theodorus (Dirk) Janssen was op 4 september 1765 geboren als oudste zoon van Petrus Janssen uit de Kaakstraat te Elsloo. Deze laatste werd ervan beschuldigd lid te zijn van een bokkerijdersbende. Hij ging op de vlucht en er werd nooit meer iets van hem vernomen. Zijn vrouw stierf in 1785. Zoon Dirk huwde op 25 september 1791 met Anna Maria Daemen. Zij was de oudste dochter van de op 9 februari 1774 opgehangen bokkerijder Joannes Daemen. Op 22 maart 1808 stierf Dirk volgens het Elsloose kerkregister aan uitputting, hij was nog geen 43 jaar oud! Zijn vrouw Anna Maria zou op 1 oktober 1831

sterven. Overigens woonde haar moeder Maria Anna Wilkens ook in Meers. Zie hiervoor noot 19.

11. Peter van Mulken en Anna Elisabeth Peters vormden een echtpaar. Dirk van Mulken was de oudste van hun twee zonen. De bij hen wonende Margaretha Martens was de schoonmoeder, die gehuwd was geweest met Peter Peters. Zij stierf op 13 januari 1800.

12. De mandemaker Godefridus (Willem) Devoy had eerder gewoond in de Maasband en in Eysden. Hij trouwde op 15 november 1783 met Christina Schreurs. De bij hen wonende Catharina Schreurs was waarschijnlijk haar oudere zuster.

13. Maria Coumans was gehuwd geweest met de uit Urmond afkomstige Egidius Smeets, die als bijnaam had "Gilles de Wever uit Kleine Meers". Het echtpaar kreeg zes kinderen, waarvan er drie vóór hun vijfde jaar stierven. Egidius werd op 9 februari 1774 opgehangen als bokkerijder, één dag voor zijn negenendertigste verjaardag. Maria hertrouwde op 16 februari 1783 met Joannes Wijnen. Erg veel geluk mocht ze echter niet hebben want ook haar tweede man stierf nog geen vier jaar later! Nadat zij opnieuw weduwe was geworden bleef ze in Meers wonen en verdiende de kost met spinnen. Twee van haar kinderen woonden tijdens de telling nog bij haar, de timmerman Dorus, die ongehuwd op 9 maart 1830 stierf en de jongste dochter Anna Maria.

14. De schoenlapper Willem Ignatius huwde op 13 februari 1752 met Cornelia Maessen. In 1796 was hij waarschijnlijk weduwnaar. Zijn dochter Joanna huwde op 29 augustus 1779 met Jan Willem van Mulken. Het echtpaar woonde bij haar vader. Overigens was het ambacht van schoenlapper (niet te verwarren met schoenmaker!) niet erg in aanzien. De reden hiervan was, dat deze ambachtsman, die langs de huizen trok om te zien of er iets te lappen viel, in aanraking kwam met voeten en grond.

15. Joannes van Mulken was lijndrijver, een thans uitgestorven beroep. De lijndrijver was de voerman die over het zgn. jaagpad langs het water (in dit geval langs de Maas) met zijn paard aan een lang touw (de lijn) de trekschuit trok. Meestal trok men van uitspanning tot uitspanning net als de postkoets.

16. Maria Elisabeth Fransen was de jongste dochter van Tossaint Fransen, alias "De Waal van Kleine Meers". De waarschijnlijk uit Wallonië afkomstige Tossaint verwekte een kind bij Catharina op den Oort in Meers, dat geboren werd op 1 juni 1762. De twee woonden al geruime tijd samen, hetgeen in die tijd zeker niet werd geaccepteerd. De drossaard van Elsloo noemde hem een vreemd persoon en gaf hem vanwege zijn onzedelijk gedrag bevel om te vertrekken. Het hielp echter niet veel, want Tossaint lapte het bevel aan zijn laars en in 1763 werd een tweede kind geboren. Opnieuw sommeerde de drossaard hem om de heerlijkheid te verlaten of een borgsom van 800 gulden

binnen veertien dagen bij het gerecht te brengen. Opnieuw werd het bevel niet uitgevoerd en op 30 maart 1765 werd een derde kind gedoopt. Op 7 april 1766 trouwden de "zondaars" eindelijk in Elsloo. Daarna werden er nog drie kinderen geboren, waarvan de jongste op 20 juli 1771.

Toen hij hoorde dat bij de bokkerijdersprocessen zijn naam werd genoemd, sloeg Tossaint op de vlucht. Op 14 november 1774 werd hij bij verstek veroordeeld en in de ban gedaan. Taal noch teken werd sindsdien van hem vernomen. De jongste dochter werd opgevoed door de ongehuwde Gertrudis op den Oort, een zus van haar moeder.

17. De timmerman Theodorus (Dores) Smets (Smeets) trouwde op 6 juni 1790 met Hendrika (Henderin) Vranken. Zij woonden in bij haar ouders.

18. Maria Catharina Claessen was de weduwe van Willem Panhuys. Beide echtelieden waren uit Stein afkomstig en aldaar getrouwd in 1754. Ze woonden in Kleine Meers en kregen zes kinderen. Willem was wever van beroep. Op 6 oktober 1773 werd hij gearresteerd, nadat hij tijdens een verhoor door Paulus Janssen en Jan Wanten als lid genoemd werd van hun bokkerijdersbende. Eerder in de zomer van dat jaar noemde Dirk Hersseler bij zijn verhoor hem ook al als "Willem de kromme wever van Klein Meers, wonend in het derde huis van de dijk". Op 6 december 1773 eindigde het leven van Willem Panhuys aan de galg. In 1796 bij de telling woonde de weduwe samen met haar dochter Gertrudis.

19. Maria Anna Wilkens was op 2 juni 1763 in Stein gehuwd met Joannes Daemen. Haar man werd echter op 9 februari 1774 opgehangen als bokkerijder. Hij bekende o.a. dat hij zijn eed had afgelegd ten huize van Pieter Penders in Catsop. Zij bleef als weduwe achter met vier kleine kinderen, waarvan de jongste vier maanden oud was. Het gezin verarmde en ook toen Maria later hertrouwde met Hendrik Houben, die eenentwintig jaar jonger dan zij was, bleef het armoe troef! Bij het opmaken van deze lijst in 1796 waren reeds twee kinderen, die zij met haar eerste man had, gestorven. Haar oudste dochter Anna Maria trouwde op 25 september 1791 met Dirk Janssen. Zie noot 10.

Wordt vervolgd ...

Bronnen:

1. *Hardenberg Mr. H. en Nuyens Dr.F., Inventaris der Archieven van het Arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814, RAL, Maastricht)*
2. *Pfeifer M. en Erkens E., Ze hingen in drie reysen (Uitgave H.V.M., 1987)*
3. *Blok A., De Bokkerijders (Uitgave Prometheus Amsterdam, 1991).*

Kant en Kantklossen

O. Post-Mos, Sectie Folklore

In onze vereniging vinden velerlei activiteiten plaats. Dat in de sectie folklore een zeer actieve groep dames het edele handwerk van het kantklossen beoefenen, is veel minder bekend. Daarom wordt in deze aflevering van de Snippers in het kort iets over het ontstaan, de geschiedenis en het bijzondere van het kantklossen verteld.

We beginnen met wat algemene begrippen over kant en over het vervaardigen van kant. Per definitie is kant een op zichzelf bestaand opengewerkt weefsel, met de hand vervaardigd, samengesteld van linnen-, katoen-, wol-, goud- of zilverdraad door middel van op klossen gewonden draad of met naald en draad.

De kloskant wordt gemaakt met klosjes of spoeltjes op een kantkloskussen met daarop een vooraf getekend patroon. Dit patroon bestaat uit een soort karton (carton Lyonnais) waarin gaatjes zijn aangebracht; daarin worden spelden gezet. Het aanbrengen van de gaatjes in het patroon, de zgn "prikking" wordt vooral bij moeilijke patronen uitgevoerd door ervaren "priksters"; het is op zich een zeer moeilijk werk. Het weefsel, de kant, ontstaat door de klossen met garen volgens bepaalde methodieken door elkaar te bewegen. De draadlijnen volgens het onderliggend patroon worden vastgehouden door de spelden.

De naaldkant wordt op een totaal andere wijze geproduceerd. Hierbij gaat men uit van een patroon op bijv. wit linnen waarop met naald en draad de tekening wordt ingevuld. Machinekant, het woord zegt het al, is machinaal vervaardigde kant. Gemengde kant bestaat uit samenstellingen van bijv. klossen naaldkant of klos- en machinekant.

De benaming van de diverse kantsoorten zoals Mechelse-, Brusselse-, Brugse-, Russische-, Cluny-, Parijse-, Milanese- en Rijsselse kant, die zich onderscheiden in motief en fijnheid, hangt samen met de plaats of streek van oorsprong.

De Geschiedenis van de kant.

Op afbeeldingen uit de vroegste culturen van de mens blijkt dat men toen reeds allerlei vormen van textiel-vlechtwerk op kleding ed. aanbracht. Zo droegen de Egyptische vrouwen uit de tijd van de farao's gevlochten haarnetten.

Het is dus wel zeker dat voor de 15de eeuw al vlechttechnieken voor textiel-draad bestonden. Toen echter de mode op het einde van de 15de eeuw, begin

"Sage vom Baikalsee", een modern kloswerk.

16de eeuw voorschreef dat wit linnen als onderkleding zichtbaar aan hals en polsen gedragen moest worden, ontstond een grote behoefte aan het zichtbaar afwerken (afkanten) van de hals- en polsboorden. Deze behoefte werd nog versterkt door de stijgende welvaart van de adel en geestelijkheid tijdens de Gouden Eeuw.

Het vervaardigen van kant d.m.v. klossen, waarbij meerdere draden tegelijk gebruikt werden ging sneller en efficiënter dan bijv. de naaldkant. Zo ontstonden in de loop van de 16de eeuw gebieden waar het kantklossen uitgebreid werd toegepast. De bekendste zijn Vlaanderen (Brugge, Gent, Brussel enz.) en Italië (Milaan, Florence enz.); echter ook in Frankrijk, Engeland en in Duitsland ontstonden centra van de kantnijverheid.

Opmerkelijk en sterk overeenkomend met de huidige problemen in industriegebieden was de opkomst van de kantnijverheid in Zuid-Oost-Duitsland in het Ertzgebergte (Schneeberg, Annaberg) in de tweede helft van de 16de eeuw. Voorheen was deze streek tot bloei gekomen door het zilvererts dat er op uitgebreide schaal werd gewonnen. Toen echter de zilveraders uitgeput raakten, werd gezocht naar vervangend werk voor de sterk gegroeide bevolking.

Dit werd o.a. gevonden door de produktie van kloskant, die in de loop van enkele 10-tallen jaren uitgroeide tot een huisvlijt waarbij tienduizenden vrouwen, maar ook mannen en kinderen betrokken waren.

In de loop van de 17de en 18de eeuw wordt de kant steeds belangrijker in de kleding. Het wordt niet alleen gebruikt als kraag en manchetten, maar ook als versiering op japonnen mantels en capes. Ook de heren uit die tijd gebruikten kant ter verfraaiing van hun laarzen, kousen, hoeden en zelfs hun harnessen. Na de Franse Revolutie stort de kantindustrie in, doordat de positie van adel en geestelijkheid, de voornaamste afnemers van de kant, sterk verzwakt was en tevens een langdurige periode van sociale onrust en armoede aanbrak. In de 19de en 20ste eeuw is de kant grotendeels uit de kleding verdwenen en wordt dan hoofdzakelijk nog toegepast als versiering van huislinnen, zoals tafellakens, beddelakens, zakdoeken enz.

In de 19de eeuw doet ook de mechanisatie zijn intrede en ontstaat o.a. de mechanisch vervaardigde tule.

We zien in onze tijd allereerst een herwaardering van oude ambachten en handwerk. Daarom neemt ook de belangstelling voor kantklossen nog steeds toe. Het is een creatieve en boeiende hobby, die zich uitstekend leent voor beoefening in groepsverband.

En dat dit ook best gezellig kan zijn, kunnen de dames van de kantklosgroep "Maasstreek" zeker beaamen!

Belangstelling??: bel Mevr. O.Post-Mos, tel. 046-376899

Literatuur:

1. Martine Bruggeman, "Brugge & Kant, 1985.
2. Annelie van Olffen, "De techniek van het kantklossen", 1980.

Brikkebakkerij op Ondergenhuis te Stein

L.H.Schreurs, Sectie Geschiedenis en Genealogie

In 1828 werd het kasteel van Stein met bijbehorende bezittingen aangekocht door de Luikse arts Hyacinthe Dejaer en zijn echtgenote Madame Grisard. Men mag veronderstellen dat de heer en mevrouw Dejaer gedurende een aantal jaren hebben gewoond op "Den Hoaf", Brugstraat 42 te Stein, omdat het kasteel geheel vervallen was en men pas in 1840 met de restauratie begon (zie Heemkunde Snippers nr 8, mei 1990, artikel "Monumentale en Beeldbepalende Panden in de gemeente Stein (II)").

De restauratie is natuurlijk ook de reden geweest voor een aanvraag bij de gemeente Stein om een steenbakkerij te mogen oprichten ter vervaardiging van de metselstenen, die nodig zouden zijn voor de restauratie van het kasteel.

Onderstaand de letterlijke tekst van de twee raadsbesluiten, die aan deze aanvraag waren gewijd.

Stein den 29 Maart 1836

De gemeente raad van Stein vergaderd en gezien eene Missive van de Heer Kommissaris van het district Maastricht te Valkenburg houdende wijzigingen ters delegatie van een der assessoren tot het opmaken van proces verbal de commende en incommende wegens het oprichten eenen brikkebakkerij door Mevrouw Dejaer alhier op Haare Eijgdommen genaamd ondergenhuis heeft goedgevonden. Daar toe te benoemen de Heer Jan Willem Kamps assessor dezer gemeente. Aldus gedaan en benoemd in onzene vergadering te Stein op dag maand jaar als boven.

Stein den 16 April 1836

Den gemeente raad van Stein vergaderd en gezien het procesverbal van commende en incommende opgemaakt door ons gedelegeerde Jan Willem Kamps strekkende ter oprichting eener brikkebakkerij door Mevrouw Dejaer op Haare Eigendom alhier genaamd onder genhuis waar van den afstand tot aan de Maas is 200 metres welk proces verbal bij affine is bekend gemaakt en ten deze van jegelijk open te liggen van den 29 Maart l.l. tot den 14 April daar op volgende en geen reclamen daar tegen gedaan zijnd heeft goedgevonden. En overeenkomen dat

den voornoemde oprichters der brikkebakkerij in geenerlei manieren kan nadelig zijn aan onze gemeente.

Aldus gedaan en besloten in onze vergadering op dag maand jaar als boven.

Een brikkebakkerij was in die tijd een zgn. Meileroven. De stenen werden eerst gevormd in de gebruikelijke vormen en dan te drogen gezet. De Meileroven, vaak ten onrechte veldoven genoemd, was de oudste en meest eenvoudige oven, doch gaf tevens het minste rendement. Tegenwoordig vindt dit systeem dan ook geen toepassing meer.

Op het einde van de 50-er jaren was zo'n oven wel nog in gebruik langs de weg naar Aalbeek. Eigenlijk zou men beter kunnen spreken van een bepaalde

De laatste meileroven in **Elsloo** was in 1929. De makers ervan waren twee bekenden Elsloonaren, te weten brandstofhandelaar Jacques Hendrix en zijn knecht Peerke Thomassen. De meileroven was gelegen tussen nu juwelier Sproncken en de ABN-AMRO bank.

De jongen met de fiets is Lambert Bout, zoon van Bout de vishandelaar.

manier van bakken dan van een oven, omdat de oven helemaal bestond uit de te bakken stenen zelf.

De aangedroogde stenen werden namelijk op hun kant in rijen geplaatst. Tussen de rijen werden dan gangen uitgespaard waarin men op een rooster de brandstof, in onze streken meestal steenkool, aanbracht. Dat gebeurde door knechtjes, die "gruusjong" werden genoemd. Boven op de eerste rijen werden kruiselings tweede rijen gezet; de gangen tussen deze rijen konden dan als rookkanalen dienst doen. Steeds kruiselings volgden daarop een derde, een vierde rij enz. Geheel bovenop het bouwwerk van te bakken stenen kwamen dan enige lagen misbakken stenen van vroegere bak-activiteiten. Hierop dan weer een flinke laag löss of klei om warmteverlies tegen te gaan. Hiertoe, en tevens om de trek te kunnen regelen werden ook de buitenwanden met löss afgestreken.

Als dit karwei was geklaard, werd het vuur aangestoken; men begon eerst zacht te stoken om het nog aanwezige water uit de stenen te verdrijven. Hierna stookte men gedurende ongeveer dertig dagen op volle kracht tot de stenen "gaar" waren. Het afkoelen vergde nog eens acht dagen. Dan begon men de "oven" af te breken, waarbij de stenen werden gesorteerd.

Ondanks alle voorzorgsmaatregelen en lange duur van het afkoelen, was de buitenkant natuurlijk sneller afgekoeld, hetgeen dan resulteerde in ongere of slecht bruikbare stenen.

De oven was erg gevoelig voor regen. Wanneer gedurende het stookproces veel en langdurig regende, was het wel eens onmogelijk om het vuur te kunnen aanhouden. Dit was een complete ramp, omdat dan het gehele baksel mislukte en alle werk en moeite vergeefs waren geweest.

Literatuur:

1. Smits A.J., Kneppers G.C., Grin P. en Schaap C.: *Bouwmaterialen en Hun Toepassing (Deel 2)*
2. *Notulen van de Gemeenteraad van Stein 1836.*

Uit de kerkkroniek van Elsloo (XI)

P.J.Habets en F.J.M.Timmers, Sectie Geschiedenis en Genealogie

1928. In het begin van dit jaar werd door het kerkbestuur een verzoek gestuurd naar het Ministerie van Waterstaat om, met het oog op het te graven Juliana-kanaal, de kerk en de pastorie te onteigenen. (Op dat verzoek werd gelukkig afwijzend beschikt! F.T.)

Aan de retraits te Spaubeek werd in dit jaar deelgenomen door 26 boeren en 12 mijnwerkers.

1929. De biechtstoelen werden gerestaureerd en tevens de trappen en vloeren vernieuwd. Het werk werd uitgevoerd voor ongeveer 400 gulden door Lamb. Vleugels.

De school met speelplaats werd onteigend voor het graven van het Juliana-kanaal. Het rijk betaalde er f. 40.150,- voor. Aangezien de ketel voor de verwarming van de kerk zich in de kelder van de school bevond, betaalde het rijk f. 1.500,- voor het wijzigen van deze situatie. Van erf en tuin van de pastorie werd ook een gedeelte onteigend. De vergoeding hiervoor bedroeg f. 2.180,-, waarvan na het bouwen van de scheidingsmuur langs de tuin nog f. 1.780,- overbleven. Dit bedrag werd in de kerkekas gedeponeerd, echter onder de voorwaarde dat aan de pastoor jaarlijks de rente ad 80 gulden en 10 cent werd betaald!

Op 24 augustus 1929 werd de nieuwe school aangenomen door Louis en Peter Schreurs voor de som van f. 65.670,-.

1930. Door een milde gever, die onbekend wenste te blijven, werd f. 1.500,- geschonken voor een monument ter ere van het H. Hart. Een offerblok, geplaatst bij de ingang van de kerk, bracht nog eens f. 1.500,- op. Volgens pastoor Biermans kostte het beeld van het H. Hart f. 3.000,-. Het werd geleverd door Aug. Hermans uit 's Gravenhage. Overigens waren er naast Hermans ook inzendingen geweest van Lucker uit Roermond, Ramakers uit Geleen en van architect Dings uit Beek.

In september werd de nieuwe school in gebruik genomen. Op 26 oktober vond de inzegening en wijding plaats van het beeld van het H. Hart. De plechtigheid werd nog voorafgegaan door een triduum (godsvruchtige oefeningen gedurende drie dagen, F.T.), dat gepreekt werd door pater Rateland uit Stein.

Op zondag 26 oktober trok men in een feeststoet, die gevormd werd door alle verenigingen met hun vaandels, naar het monument van het H. Hart. Hier werd

een schitterende bloemenhulde gebracht. Het beeld prijkte op een berg van chrysanten. De onthulling werd verricht door de burgemeester, waarna hij een korte toespraak hield. Hierna werd muziek gespeeld en werd er gezongen, gevolgd door een feestpreek door Rector Adriaansche van het Missiehuis te Stein. Tenslotte volgde de toewijding door pastoor Biermans die dan ook nog een toespraak hield. Het gehele feest werd opgeluisterd door de fanfares uit Elsloo en Meers.

1931. Op 4 augustus verliet oud-pastoor N. Erkens Meers, waar hij ongeveer tien jaar als hulp priester werkzaam was geweest. Pastoor Biermans schrijft over hem: "Meers kan pastoor Erkens, die zich vrijwillig aanbood, niet genoeg dankbaar zijn. 't Is waar, de nieuwe kerk stond er bij zijn aankomst, maar van binnen was het armoede. Hij toog dadelijk aan het werk, of liever aan den bedel, zodat de kerkinventaris binnen enkele jaren werd verrijkt met altaren, biechtstoelen, preekstoel, gebrandschilderde ramen, beelden, misgewaden, H. Vaten, klok en uurwerk enz. enz. tot een bedrag van ca f. 23.000,-. Op zijn ouden dag, hij telde reeds zeventig jaar toen hij kwam, heeft hij nog zoveel tot stand gebracht, een jeugdige persoon zou het hem niet nadoen! Bij zijn vertrek hebben de mensen van Meers hem dan ook waardig gehuldigd en hem uit dankbaarheid een staande klok in eikenhout aangeboden. Moge hij te Mechelen nog lange jaren van een welverdiende rust genieten!" (Nicolaas Eligius Erkens werd geboren in Geleen 13 januari 1851, priester gewijd te Roermond door Mgr Paredis 13 maart 1875. Hij werd kapelaan te Teuven op 17 oktober 1875, kapelaan te Verviers op 1 augustus 1878, pastoor te Teuven op 25 maart 1885, pastoor te Munsterbilsen van oktober 1889 tot oktober 1915. Vervolgens bediende hij nog bijna tien jaar de kerk van Meers. Hij overleed in Maasmechelen op 24 maart 1936. Een waarlijk rijk en lang priesterleven! F.T.)

In dit jaar 1931 werd ook het kruis op het kerkhof te Elsloo vernieuwd, omdat het hout ervan geheel vermolmd was.

Wordt vervolgd ...

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, Hoensbroek
GTI Piping Geleen bv, Geleen
Restaurant Francois, Stein
Timmer-Interieurbedrijf A. Vanderlinden, Born
Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek
Fa Meijers slagerij, Elsloo
Bouwens Beek B.V., Beek
Budé Beek B.V., Beek
Martin Mols juwelier, VOF, Stein
Brillen, oogmeting en contactlenzen Haan optiek, Stein
Kwaliteitsbakkerij Driessen-Bours, Stein
Lebbinck Sanitair, Stein
Stassen tapijt, gordijnen en slaapconfort, Stein
Installatiebedrijf Ger Jacobs, Elsloo
Waterjet B.V., Elsloo